

Με μια ασυνήθιστα μεγάλη συμμετοχή έχουμε έλθει εφέτος τα μέλη του Διαζώματος στη Βόρεια Ελλάδα για να δώσουμε με την παρουσία μας έμφαση στη μέριμνά μας για ένα κορυφαίο πρόγραμμα ολιστικής ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς της περιφέρειας και ταυτόχρονα για να ενημερωθούμε από κοντά για τις αναγκαίες ενέργειες και συνέργειες για την πραγματοποίησή του. Γιατί αυτή η κοινή έγνοια γενικότερα για την πολιτισμική μας κληρονομιά είναι που μας ενώνει και μας κινεί στο Διάζωμα. Το εξέφρασε με τον πιο σαφή τρόπο σε πρόσφατη συνέντευξή του εδώ στην Κομοτηνή ο Πρόεδρος μας: *Είναι ωραίο, είπε, να προσφέρεις στη χώρα σου από την πλευρά ενός απλού εθελοντή. Πρέπει να αισθανθεί ο καθένας ότι είναι ένα μικρό κράτος. Ότι το κράτος το έχουμε μέσα μας και μπορούμε να το διευρύνουμε, να το κάνουμε πιο ποιοτικό και να το υπερασπιζόμαστε. Ο καθένας μας "που έχει το κράτος μέσα του" είναι ακριβώς η έννοια του ιδανικού πολίτη, που έχει το δικαίωμα να απολαμβάνει ότι είναι κοινό, δημόσιο, αλλά και την ατομική υποχρέωση να ενεργεί για την προστασία του και την ευδοκίμησή του. Αυτό το δεύτερο, την ατομική υποχρέωση του ενεργού πολίτη, σημαίνει "έχω το κράτος μέσα μου και μπορώ να το διευρύνω".*

Με την ευκαιρία λοιπόν της σημερινής μας συνάντησης θα ήθελα να διατυπώσω σχετικά κάποιες σκέψεις για την έννοια του *δημόσιου αγαθού*, που έχουμε όλοι την υποχρέωση να προστατεύουμε, και την έννοια του *κράτους* που αποτελεί τον εντολοδόχο του συνόλου των *μικρών κρατών*, που είναι οι πολίτες. Και αυτά με ιδιαίτερη αναφορά στην πολιτισμική κληρονομιά, που αποτελεί ένα κατεξοχήν δημόσιο αγαθό.

Η λέξη *δημόσιον* αντιπροσωπεύει μια κατεξοχήν δημοκρατική έννοια. Σημαίνει αυτό που ανήκει στον δήμο, δηλαδή στο λαό. Η αρχαία λέξη *δήμος* που εμφανίζεται ήδη από τον Όμηρο, παράχθηκε από το ρήμα *δαίω*, που σημαίνει διαιρώ, διαμοιράζω, και αρχικά σήμαινε τις επιμέρους κοινότητες, άρα τον απλό λαό.

Ας δούμε πρώτα, πως γινόταν αντιληπτό και πως εφαρμόζοταν το δημόσιο στην αρχαία Ελλάδα, η οποία και γέννησε τη δημοκρατία: Στην αρχαία πόλη ο κάθε πολίτης αποτελούσε ένα από τα πολλά της κύτταρα. Έννοιωθε ότι ανήκε οργανικά στο σύνολο των πολιτών και ότι το συμφέρον του ήταν το κοινό συμφέρον της πόλης. Αυτό σήμαινε *πολίτης*. Πολίτης δεν ήταν εκείνος

που κατοικούσε στην πόλη, αλλά αυτός που αποτελούσε οργανικό μέλος της ζωντανής συντεταγμένης κοινωνίας της πόλης. Και ο ιδανικός πολίτης ήταν εκείνος που είχε και απολάμβανε το δικαίωμα στη χρήση των δημοσίων αγαθών, από την ελευθερία μέχρι την παιδεία και τον πλούτο της πόλης, αλλά συγχρόνως αναγνώριζε και πραγματοποιούσε την υποχρέωση να συμβάλλει με όλες του τις δυνάμεις στην προστασία και την ανάπτυξη αυτών των αγαθών. Είναι πολύ χαρακτηριστικά όσα έλεγε σχετικά ο Σόλων: *Πόλη εμείς δεν θεωρούμε τα οικοδομήματα, όπως για παράδειγμα τα τείχη, τα ιερά και τους νεωσοίκους. Αυτά αποτελούν ένα είδος σώματος ..., για να δέχονται και να προστατεύουν τους πολίτες. Όλο το βάρος το δίνουμε στους πολίτες, γιατί αυτοί είναι που γεμίζουν την πόλη, σχεδιάζουν και εκτελούν το κάθε τι και την προστατεύουν, όπως περίπου δηλαδή είναι για καθένα από μας η ψυχή.*

Το πιο χαρακτηριστικό δείγμα συμβολής του αρχαίου πολίτη στην προστασία και την παραγωγή δημόσιου αγαθού είναι οι *λειτουργίες* που διαμόρφωσε το δημοκρατικό πολίτευμα της αρχαίας Αθήνας. Δηλαδή η ανάληψη από πλούσιους πολίτες – *ιδιώτες* θα τους λέγαμε σήμερα – των δαπανών για τη συντήρηση πολεμικών πλοίων, για δημόσιες αποστολές, για την παράθεση κοινών γευμάτων και για δραστηριότητες πολιτισμού, όπως η εκπαίδευση στα γυμνάσια και η συγκρότηση χορών για το θέατρο. Απ' αυτό το τελευταίο παράγεται και η λέξη *χορηγία*. Ίσως κακώς η σημερινή χορηγία, γλωσσικά τουλάχιστον, παραπέμπει μόνο στο τελευταίο αυτό είδος της αρχαίας λειτουργίας. Ο όρος *λειτουργία* θα ταίριαζε πολύ περισσότερο στο εύρος και τον χαρακτήρα της σημερινής χορηγίας. Γιατί παράγεται αφ' ενός από τη λέξη *λαός*, *λων*. *Λεώς*, και το επίθετο *λείτος-λειτός*, δηλαδή αυτός που ανήκει στο λαό, ο δημόσιος, και αφετέρου από τη λέξη *έργον*. Δηλαδή όλη μαζί η λέξη σημαίνει την παραγωγή *έργου ωφέλιμου για το λαό, δημόσιου έργου*. Πρέπει να σημειωθεί ότι η λειτουργία απέφερε ηθικά κυρίως ωφέλη σ' αυτόν που την προσέφερε. Τα πολλά χορηγικά μνημεία που σώζονται δείχνουν την δημόσια προβολή τέτοιων πράξεων και οι ανάλογες τιμητικές επιγραφές δείχνουν την κοινωνική εκτίμηση, την αποδοχή και την ευγνώμονα αναγνώριση της προσφοράς των λειτουργών. Αργότερα, στα κλασικά ακόμη χρόνια, εφαρμόστηκε ένας παρόμοιος θεσμός, των *επιδόσεων*, δηλαδή η εθελοντική προσφορά δωρεών από πλουσίους, οι οποίοι ανταμείβονταν γι' αυτές επίσης με τιμητικά ψηφίσματα.

Η χορηγία, με τη γενική έννοια της εξυπηρέτησης του δημόσιου αγαθού, επιβίωσε – αν και χωρίς θεσμική υποστήριξη – και ασκήθηκε στο πλαίσιο των εκάστοτε πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών δομών και στο Βυζάντιο και στην Τουρκοκρατία. Άρχοντες, ιερωμένοι, πλούσιοι έμποροι, οικογένειες, αλλά και συντεχνίες προώθησαν τη θρησκευτική αρχιτεκτονική κτίζοντας ναούς, χρηματοδότησαν τη ζωγραφική διακοσμώντας τους, και αγόρασαν και έσωσαν, ή χρηματοδότησαν την παραγωγή, πολύτιμων παλαιών χειρογράφων. Και εδώ η ιδιωτική δωρεά διατήρησε άθικτη την έννοια της παραγωγής έργου ωφέλιμου για το λαό, παραγωγής ή προστασίας δημόσιου αγαθού. Οι ευεργέτες, όπως χαρακτηριστικά λεγόταν για τους Ηπειρώτες δωρητές, διαφύλασσαν το «κοινόν θησαύρισμα του Γένους». Ο δωρητής πρόβαλλε συχνά με προσωπογραφία ή με επιγραφή την πράξη του και κέρδιζε την κοινωνική εκτίμηση, όπως φαίνεται από τους χαρακτηρισμούς που του αποδίδονταν σε αναμνηστικά κείμενα.

Κλείνω αυτή την ιστορική αναδρομή, που είναι ιδιαίτερα διδακτική για το σήμερα ως διαχρονική εμπειρία, με τους μεγάλους ευεργέτες του πρώιμου νεοελληνικού κράτους (Βαλλιάνοι, Δομπόλης, Σίνας κ.ά.). Όλοι μας γνωρίζουμε ότι στις μέρες μας συχνά η χορηγία από ιδιώτες αντιμετωπίζεται με δυσπιστία ή και αποφεύγεται εν ονόματι ενός άμεσου ελέγχου της προστασίας του δημόσιου αγαθού από τα θεσμοθετημένα όργανα του κράτους. Και όμως, ιδιαίτερα για την πολιτισμική κληρονομιά η χορηγία έχει θεσμοθετηθεί με νόμο και στη σύγχρονη Ελλάδα (ν. 3525/ 2007). Όσο κι' αν αυτός ο νόμος περιλαμβάνει και δυσλειτουργικές ρυθμίσεις, στη γενική του θεώρηση βασίζεται στην ιστορική αντίληψη του δικαιώματος του πολίτη στα δημόσια αγαθά και του χρέους του για τη διαχείρισή τους, που συνέλαβε η αρχαία δημοκρατία και που επικρατεί και σήμερα διεθνώς. Αυτό εκφράζεται στην επικυρωμένη και από την Ελλάδα *Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων* της UNESCO, όπου διαβάζουμε (άρθ.11): *Τα Μέρη αναγνωρίζουν το θεμελιώδη ρόλο της κοινωνίας των πολιτών στην προστασία και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων. Τα Μέρη ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στις προσπάθειες τους, για να επιτευχθούν οι στόχοι της παρούσας Σύμβασης.*

Ήδη το αναθεωρημένο το 2008 Σύνταγμα της Δημοκρατίας μας στο άρθρο 24 τονίζει: «**Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός**». Και ο ισχύων Νόμος (3028/2002) «**Για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς**» επισημαίνει ότι «**τα μνημεία ανήκουν στο Δημόσιο**» - όχι στο Κράτος (άρθ. 7 παρ.1) – και ότι «**η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας συνίσταται**» – εκτός των άλλων – και «**στην ευαισθητοποίηση των πολιτών**» (άρθ. 3). Στην αιτιολογική έκθεση για τον Νόμο περί χορηγιών διαβάζουμε ακόμα: «**Με την προώθηση του θεσμού της πολιτιστικής χορηγίας ... αναδεικνύεται η στενότερη συνεργασία των πολιτών και των επιχειρήσεων με τους πολιτιστικούς φορείς. ... Η πολιτιστική χορηγία αποτελεί ένα είδος κοινωνικής ανταπόδοσης του χορηγού προς την κοινωνία μέσα στην οποία δραστηριοποιείται και ως εκ τούτου βελτιώνει τη δημόσια εικόνα του. Από την άλλη πλευρά οι πολιτιστικοί φορείς κερδίζουν μια ακόμη πηγή χρηματοδότησης, αλλά και περισσότερη ανεξαρτησία, καθώς με τις χορηγίες πιθανόν να διευκολύνονται δράσεις, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να υποστηριχθούν, όταν η κρατική επιχορήγηση αποτελεί τη μοναδική πηγή χρηματοδότησής τους**».

Βλέπουμε λοιπόν ότι η **Νομοθετική εξουσία** της Πολιτείας, του Κράτους, υιοθετεί και σήμερα τη σωστή έννοια του δημόσιου αγαθού, ιδίως του πολιτιστικού, και την επιβαλλόμενη στάση του πολίτη απέναντί του. Είναι στην **Εκτελεστική εξουσία** που συχνά παρερμηνεύεται το **δημόσιο** και ταυτίζεται με το **κρατικό**, με αποτέλεσμα την αρνητική αντιμετώπιση της ιδιωτικής συμβολής. Η Πολιτισμική Κληρονομιά είναι **δημόσιο αγαθό**, δεν ανήκει επομένως μόνο στο στενό **Κράτος**, αλλά στο σύνολο των πολιτών του και στον καθένα τους, με την έννοια που είδαμε ότι διατρέχει απ' αρχής μέχρι σήμερα τη δημοκρατική, θεσμοθετημένη ή μη, σκέψη και πράξη. Ο πολίτης μιας ευνομούμενης πολιτείας, παράλληλα με το **δικαίωμα** στη χρήση και τη βίωση του δημόσιου αγαθού, πρέπει να έχει και το **χρέος** να συμβάλλει ανάλογα με τις δυνατότητές του, ατομικά ή συλλογικά, στην προστασία και την προαγωγή αυτού του αγαθού. Αυτός θα είναι πάντοτε ο ιδανικός πολίτης. Αυτή την έννοια προσπαθούμε να κάνουμε πράξη όσοι υπηρετούμε το ΔΙΑΖΩΜΑ.